

Kâzım Nami'nin Terbiye-i Vataniyede İlk Adım Adlı Eserinin Tarih Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi ve Öneriler*

Evaluation of Kâzım Nami's First Step in Training of Homeland / Terbiye-i Vataniye'de İlk Adım in Terms of History Teaching and Suggestions

- Halide ASLAN^a,
Fatmanur İBRAHİMOĞLU^a

^aİslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
İslam Tarihi ABD,
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Ankara, TÜRKİYE

Received: 30.10.2019
Received in revised form: 03.12.2019
Accepted: 09.12.2019
Available online: 07.05.2020

Correspondence:
Halide ASLAN
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
İslam Tarihi ABD, Ankara,
TÜRKİYE/TURKEY
haslan@ankara.edu.tr

^aBu makale EJERCONGRESS2019'da sunulmuş tebliğin genişletilmiş ve geliştirilmiş hali olup hiçbir yerde yayımlanmamıştır.

ÖZ 1877 tarihinde Üsküdar'da doğan Kâzım Nami, Türkçe öğretimi ile ilgili eserleriyle tanınmıştır. Ancak kendisinin farklı alanlarda kaleme aldığı çok sayıda çalışması mevcuttur. 1327/1911'de Selanik'te basılan *Terbiye-i Vataniyede İlk Adım* başlıklı çalışması genel tarih kitabı hüviyetindedir. Muhtasar bir risale olup 48 sahifeden oluşmuştur. Nami, 'Tarihî Hakikatler' ile başlayan risalesinin girişinde ilk insanın yaratılışından itibaren kısaca bir medhal yapmıştır. Daha sonra 'Biz' başlığında İslâmiyet'ten önce Araplara ve Hz. Muhammed dönemine detaylı olarak değinmiştir. Devamında Hulefa-i Raşidin, Emevîler ve Saltanat Sistemi, Abbasiler, Endülüs Emevîleri ve Fatımîler, diğer devletlerin bölge ve isimleri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve askeri, mali, sosyal durumları hakkında bilgi vermiştir. Ardından bu dönemdeki Avrupa, İtalya, Avusturya, Fransa ve İspanya'dan bahsetmiştir. Risalenin son başlığı 'Tekmile'de İslâm'da hukuk, adalet, hürriyet, Kanun-ı esası gibi konularına yer vermiştir. "Çalışan bir milletin âtisi her vakit parlak ve emindir." cümleleri ile risalesine son vermiştir. Bu ve benzeri risalelerin ortak yönleri olmakla birlikte dilci olan Nami'nin tarih ile ilgili bu çalışmasının ayrı bir değeri vardır. Risalede, genel siyasi olayları uzun uzun anlatmaktan ziyade önemli noktalara değinilmiştir. Bu makalede, bahsi geçen risale, tarih eğitimi açısından değerlendirilerek birkaç öneri sunulacaktır. Nitel araştırma yöntemi kullanılmış olan çalışmamızda, dönemin Osmanlıca kaynaklarına başvurulduğu gibi günümüz modern tarih eğitimi ilgili kaynaklar ile karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kâzım Nâmi; Terbiye-i Vataniye; tarih öğretimi; tarih şuuru; muhtasar tarih

ABSTRACT Kâzım Nami, born in Uskudar (Istanbul) in 1877, is known for his works on Turkish education. However, he has written numerous works in different fields. Nami's First Step in Terbiye-i Vataniye, published in Salonika in 1327/1911, is a completely general history book. It is a compendious booklet, which consists of 48 pages. In the introduction of the booklet that begins with 'Historical Truths', Nami has made a brief introduction from the creation of the first man. Next, in the title "We", he has mentioned Arabs before İslâm and the period of the Prophet Muhammad in detail. Then, he has talked about Hulefa-i Rasidin/Four Caliphs, Umayyads, Abbasids, Andalusian Umayyads, Fatimids, other states, regions, names and the establishment of the Ottoman State and its military, financial and social situations. After, he has written about Europe, the disintegration of the Eastern Roman Empire, Italy, Austria, France and Spain in this period. 'Tekmile', the last title of the booklet, has included the subjects of law, justice, freedom, Kanun-ı esası/Basic Law in İslâm. He has ended his booklet with this words: "The future of a working nation is always bright and confident". Although these and similar booklets share common aspects, Nami's work on history has a distinct value. The important points have been pointed out and attracted attention rather than explanation in detail about the general political events. In this article, mentioned booklet will be evaluated in terms of history education and the article will be finalized with a few suggestions. In our study, which used qualitative research method, the Ottoman resources were utilized and compared with the sources related to modern history education.

Keywords: Kâzım Nâmi; Training of Homeland/Terbiye-i Vataniye; history education; history consciousness, compendious history

EXTENDED ABSTRACT

In this article, Kazım Nami Duru's work titled *First Step in Training of Homeland / Terbiye-i Vataniye'de İlk Adım* will be examined and evaluated in terms of history education. The author, like other historians, did not focus on political history, but he wrote a history booklet in which emphasized the points that were not highlighted and stated that it was necessary to work for the nation to develop. In this sense, it is important to translate this Ottoman booklet and to evaluate it in terms of its use in today's history education.

Kâzım Nami, born in Uskudar (Istanbul) in 1877, is known for his works on Turkish education. However, he has written numerous works in different fields. These works, which he wrote with the love of the country and nation, have been evaluated especially by linguists on various occasions. Nami's First Step in Terbiye-i Vataniye, published in Salonika in 1327/1911, is a completely general history book. However, it is a compendious booklet, which consists of 48 pages. Nami's other works are mentioned at the end of the booklet.

History is one of the most important steps in the love of the country and Nami wrote a general history book with conscious of this. In the introduction of the booklet that begins with 'Historical Truths', it has been made a brief introduction from the creation of the first man and then the Flood, the state of the world and some important centers such as Athens have been mentioned. Next, he has written named title "We". And then the Arabs before Islam, he has mentioned the period of the Prophet Muhammad in detail. Then, he has talked about the life and administration of the Hulefa-i Rasidin/Four Caliphs . He has written that the period of sultanate with Muawiyah had started and pointed the issues that are Islamic and non-Islamic. After a very short part, he has mentioned the Abbasids which had started with Abdullah es-Seffah. He pointed to the prominent issues about the Fatimids and Andalusian Umayyads. He has written about other states, regions, names and Harezmis and then he has given information about the establishment of the Ottoman State and its military, financial and social situations. After information about Europe in this period, he has written about the disintegration of the Eastern Roman Empire, Italy, Austria, France and Spain. 'Tekmile', the last title of the booklet, has included the subjects of law, justice, freedom, müsavât/equality, uhuvvet/brotherhood, raiyyet, Kanun-ı esasi/Basic Law in Islam. After the meaning and benefit of the Constitutional/Mesrutiyet Monarchy, he has ended his booklet with this words: "The future of a working nation is always bright and confident".

Although these and similar booklets share common aspects, Nami's work on history has a distinct value. The important points have been pointed out and attracted attention rather than explanation in detail about the general political events. This is an important issue in Training of Homeland/Terbiye-i Vataniye. In this article, mentioned booklet will be evaluated in terms of history education and the article will be finalized with a few suggestions. In our study, which used qualitative research method, the Ottoman resources were utilized and compared with the sources related to modern history education.

PROBLEM DURUMU

Osmanlı Devleti'nde tarihçilik, 19. yüzyıla kadar önemli siyasi olayların kaleme alınması şeklinde gerçekleşmiştir. Vakanüvis ismi verilen bu tarihçiler daha ziyade devlete bağlı şekilde çalışmalarını kaleme almıştır. Bu yüzden uzun yıllar boyunca Osmanlı tarihçiliği eleştiriye kapalı bir yapıda varlığını sürdürmüştür. Yapılan bu çalışmalar incelendiği vakit, tarih yazıcılığı da bir siyasi tarih yazmanlığı şeklinde varlığını devam ettirdiği görülecektir.

Tanzimat'ın ilanından önce Tarih dersinin yavaş yavaş eğitim kurumlarında yer alması gereği tartışılmış bu alanda sınırlı uygulamalar başlamıştır. Meşrutiyetler ve Mutlakiyet dönemlerinde de Osmanlı sisteminde çok köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin hepsi de okullardaki ders programlarını ve Tarih dersinin müfredatlardaki yerini etkilemiştir. Bu dönemlerde devrin siyasi oluşumları ve ideolojileri eğitimin işleyişine fazlaca etki etmiştir. Milli duyguların gelişmesiyle Tarih bilimine duyulan ilgi artarken, ders programlarındaki Tarih derslerinin haftalık saati özellikle ortaöğretim kurumlarında artırılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminin nihayete ermesinden, Cumhuriyet'e kadar geçen yıllarda Tarih en fazla kendisine ilgi duyulan bilim dalı olmuştur. Fakat bu ilgi olumsuzluklarla dolu ortamda bilimsel bir gayrete dönüşmemiştir. Bu dönemde "Milli Tarih" anlayışı halkın ayakta durmasını sağlayan bir duygu kaynağı olmuştur.

Vatanî terbiyede kullanılan tarih çalışmaları daha çok siyasi tarihe ağırlık veren tarzda ya da nasihatname tarzında yazılmıştır. Bu da özellikle gençlerin bu eserleri kullanımını zorlaştırmıştır. Nami'nin *Terbiye-i Vataniyede İlk Adım* başlıklı eseri bu bağlamda oldukça sarıh, diğer tarihçilerin dikkat çekmedikleri hususlara dikkat çeken, milletin ayağa kalkması için çalışmak gerektiğini ifade eden sade bir Tarih risalesidir. Bu anlamda Osmanlıca olan risalenin çevirilerek düzenlenmesi ve metot olarak günümüz tarih öğretiminde kullanımını açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Tarih ve tarih öğretiminin, Cumhuriyet ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün haklı ilgisi tarihe yönelimi tekrar gündeme getirmiştir. Ancak bu durum milli şuur açısından çok kısa bir döneme tekabül etmiştir. Tarih, günümüzde sosyal bilimler alanında hâlâ ilmîliği tartışılabilen ve önemi azaltılan alanlardan birisidir. Kâzım Nami'nin bu bağlamda üzerinde durduğu hususlar önem arz etmekte, tarih eğitim ve öğretimi milli şuurun kazandırılması ve yerleştirilmesi açısından dikkatle üzerine eğilimesi gereken hususlar arasında yer almaktadır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Makalede nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, yorumlayıcı yaklaşıma dayanır. Nitel araştırma, yapılandırılmamış gözlem, yapılandırılmamış görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olgu ve olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır. Nitel araştırma, insanların sosyal dünyayı nasıl anladığını, deneyimlediğini, yorumladığını ve ürettiğini anlamayı amaçlayan nitel araştırmalarda izlenen tutum ve stratejileri kapsayan bir kavramdır.

Nitel araştırmanın herkes tarafından kabul edilen bir tanımını yapmak zordur. Nitekim nitel araştırma literatüründe birçok yazar böyle bir tanım yapmaktan kaçınmaktadır. Bunun nedeni ise 'nitel araştırma' kavramının bir şemsiye kavram olarak kullanılmasından ve bu şemsiye altında yer alabilecek birçok kavramın değişik disiplinlerle yakından ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. 'Etnografi', 'antropoloji', 'durumsal araştırma', 'yorumlayıcı araştırma', 'aksiyon araştırması', 'doğal araştırma', 'tanımlayıcı araştırma', 'teori geliştirme', 'içerik analizi' bu kavramlardan sadece birkaç tanesidir. Tüm bu kavramlar araştırma deseni ve analiz teknikleri açısından birbirlerine benzer yapılara sahip olduğu için, 'nitel araştırma' bu kavramları içine alan genel bir kavram olarak kabul edilebilir.

Nitel araştırmada çoğunlukla üç tür bilgi toplanır: Çevresel bilgi, süreçle ilgili bilgiler ve algılar. Çevresel bilgiler, araştırmanın yer aldığı sosyal, psikolojik, kültürel, demografik ve fiziksel özelliklere ilişkindir. Bu tür bilgiler sürece ve algılara ilişkin bilgilere temel teşkil eder ve diğer ortamlarla karşılaştırma olanağı yaratır. Süreçle ilgili bilgiler, araştırma süresince neler olup bittiği ve bu olanların araştırma grubunu nasıl etkilediğine ilişkindir. Algılara ilişkin bilgiler, araştırma grubunun süreç hakkında düşündüklerini ortaya koyar. Bu üç tür bilginin toplanması için araştırmanın bazı nitel bilgi toplama yöntemlerini kullanması gerekir. Nitel araştırmada en yaygın olarak kullanılan üç tür bilgi toplama yöntemi vardır: Görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi. Bu genel kategoriler yine kendi içinde alt kategorilere ayrılmaktadır.¹ Bu çalışmada yazılı dokümanların incelenmesi yöntemi tercih edilmiştir.

1. KÂZIM NAMİ KİMDİR?

Cumhuriyet döneminin önemli eğitimcilerinden olan Kâzım Nami Duru, 1877 yılında Üsküdar'da dünyaya gelmiştir. Asıl adı Mehmet Kâzım olup Harp okulundayken edebiyata ilgi duymuş ve şiir yazarken Nami takma adıyla anılmıştır.² Babası eczacı Mustafa Sıtkı Bey'in asker olması sebebiyle Kâzım Nami'nin çocukluğu Rumeli'nin çeşitli yerlerinde geçmiştir.³ Üsküdar'da Valide Camii'nin yanındaki mahalle mektebine eğitim hayatına başlamış ve Kırkkilise'de devam etmiştir.⁴ Mahalle mektebi ve Selanik Askerî Rüştiyesi'nden sonra

¹Ali Yıldırım, "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 1999, c. 23, sayı:112, s. 7-17.

²Fahri Temizyürek - Fatma Dinçer, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde Önemli Bir İsim: Kâzım Nami Duru", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 2014, c. 10, sayı:19, s. 174.

³Feriha Baymur, "Kâzım Nami Duru", *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, (ed. Hüsnü Ciritli - Bahir Sorguç), UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay., Ankara 1987, s. 166.

⁴Mehmet Salih Erkek, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı ve Tarih Eğitimi Üzerine Görüşleri", *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi (28-30 Eylül 2005)*, Denizli 2005, c. 2, s.256.

Manastır Askerî İdadisi'ni de bitirmiştir.⁵ Buradan sonra İstanbul Harbiye'ye gönderilmiş ve 1897'de Harp okulundan mülazım-i sâni (asteğmen) rütbesiyle mezun olarak 1898 yılında önce İstanbul Merkez Kumandanlığına⁶, ardından da Arnavutluk-Tiran Redif Taburuna tayin olmuştur.⁷ Burada vaktini değerlendirmek için rüşdiyede ders okutmuş ve öğretmenlik mesleğine ilk kez adım atmıştır.⁸

Kâzım Nami'nin öğretmenlik mesleğine olan bağlılığı, kendisinde pedagoji öğrenme merakı oluşturmuştur. Eline geçen Fransızca bir pedagoji kitabını okumuş, ancak anlayamamıştır. Bu durum, onda azim ve istek uyandırmış, arkadaşlarının da tavsiyeleriyle psikoloji temalı kitaplara yönelmiştir. Hayatı, askerî, siyasî ve edebî ortamlarda geçse de onun severek ve isteyerek yaptığı meslek hocalık olmuştur.⁹

Kâzım Nami, 1903 yılında Selanik'te Üçüncü Ordu Müşirliği yaveri olarak görevlendirilmiş ve burada Askerî İdadi ve Hamidiye Sanayi Mektebi'nde coğrafya ve fizik dersleri okutmuştur. 1905 yılında kendisine yüzbaşılık rütbesi verilmiştir.¹⁰ Bu tarihten sonra, istibdâd yönetimine son vererek Meclis-i Mebusan'ı açtırmak ve Kanun-i Esasi'yi kabul ettirmeyi hedefleyen on arkadaşıyla 'Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurmuştur.¹¹ 1909 yılında da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce çıkarılan Rumeli Gazetesi'nde başyazarlık yapmıştır.¹²

Aynı yıl, Avusturya-Macaristan'a yapılan bir seyahate katılan Kâzım Nami, gezdiği yerlerde özellikle okulların öğretim usûllerini incelemiş ve Selânik'e döndüğünde, Osmanlı Devleti'nde ilk ana sınıfını "Ravza-î Sıbyan" mektebini kurmuştur.¹³

1910 yılında askerlik mesleğinden istifa edip Selanik Maarif Müfettişliğine tayin olmuştur.¹⁴ Aynı yıl İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik'teki kurultayına katılmış ve burada Ziya Gökalp ile tanışmış ve bu tecrübesine dair bir köşe yazısında Gökalp'ten övgüyle bahsederek kendisinden etkilendiğini dile getirmiştir.¹⁵ Bu tanışma, Kâzım Nami'nin Osmanlıcılık görüşünden Türkçülüğe doğru kaymasına sebep olmuştur.¹⁶

Selanik Maarif Müfettişliği'nin ardından Edirne Maarif Müfettişliğine atanmış. Edirne'deki okulları teftiş ettikten sonra, Maarif erkânıyla tanışmak üzere İstanbul'a gitmiş ve Maarif Nazırı Emrullah Efendi ile tanışmıştır.¹⁷

Edirne Maarif Müfettişliğinden sonra Kâzım Nami, İstanbul, Çatalca, İzmit Maarif Müfettişliği ve İzmit Maarif Müdürlüğü'ne atanmıştır.¹⁸ 1918 yılında Kâzım Nami Medresetü'l-Vâizin'de İçtimaiyât ve Terbiye; Çapa Kız Öğretmen Okulu'nda Edebiyat; Mercan Sultanisi'nde de Türkçe ve Tarih öğretmenliği yapmıştır. Buradan Vefa Sultanisi'ne geçmiş ve ardından kendi isteğiyle buradan ayrılmıştır. Kâzım Nami'ye 625 kuruş mazuliyet¹⁹ maaşı bağlanmış ancak bu parayla geçinememiştir. Bu yıllarda arkadaşlarının çocuklarına özel ders vermiş; "Aşyan" adlı özel bir okulda da edebiyat dersi hocalığı yapmıştır. Bundan başka uzun soluklu

⁵ Kâzım Nami Duru, "Pedagoji Önünde Gazi", (çev. Hayrûnisa Alp), *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2005, sayı: 8, s. 125.

⁶ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM V. Dönem (1935-1939)*, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara 2001, c. 2, s. 536.

⁷ Erkek, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı", s. 256; Duru, "Pedagoji Önünde Gazi", s. 125.

⁸ Buradaki hizmetleri için bkz. Murat Özbay, "Kâzım Nami Duru'nun Tiran ve Berat'taki Eğitim Hizmetleri", *Uluslararası Dil ve Edebiyat Sempozyumu: Türk ve Arnavut Kültüründe Ortak Yönler Bildiri Kitabı*, Tiran-Arnavutluk, 2012, s.147-154.

⁹ Temizyürek-Dinçer, "Kâzım Nami Duru", s. 175.

¹⁰ Duru, "Pedagoji Önünde Gazi", s. 125.

¹¹ Erkek, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı", s. 256.

¹² Duru, "Pedagoji Önünde Gazi", s. 125.

¹³ Temizyürek-Dinçer, "Kâzım Nami Duru", s.175.

¹⁴ Erkek, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı", s. 256.

¹⁵ Kâzım Nami Duru, "Bir Yıl Dönümü Münasebetiyle: Ziya Gökalp Hakkında", Taha Toros Arşivi, Dosya No: 36-Ziya Gökalp, 01.04.1956, <http://hdl.handle.net/11498/13277> (02.09.2019).

¹⁶ Erkek, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı", s. 256.

¹⁷ Temizyürek-Dinçer, "Kâzım Nami Duru", s. 176.

¹⁸ Duru, "Pedagoji Önünde Gazi", s. 125.

¹⁹ Mazuliyet, görevden alınma, işten çıkarılma anlamına gelir. Osmanlı Devleti'nde görevden alınan memurlara, yeniden göreve gelinceye kadar mazuliyet maaşı verilir. Nursel Manav, "Mazuliyet Sandığının Kuruluşu ve Kuruluşuna Yol Açan Sebepler", *Türkiyat Mecmuası*, 2017, c. 27, sayı:1, ss. 215-224.

olmayan “Türk Dünyası” adlı bir gazete çıkarmıştır. Tanin matbaasında haftalık iki sayı yayınladıktan sonra borç içinde kalmış ve bu gazeteyi kapatmıştır.²⁰

Kâzım Nami, borç harç içerisinde Ankara’ya gitmiş ve Maarif Vekili Rıza Nur Bey ile tanışmıştır. 1920 yılında Rıza Nur Bey tarafından Orta Tedrisat Müdürlüğü’ne getirilmiştir.²¹ 1922 yılında Rıza Nur Bey’in önerisiyle İzmir Dârüleytamı’na atanmıştır. Ardından da 1923 yılında Beykoz ve Validebağı Dârüleytam Müdür-lüklerinde görevlendirilmiştir. Validebağı Darüleytamı’nda edebiyat derslerini üzerine almıştır.²² Görevi sırasında yaptığı konuşmadaki bazı sözleri dolayısıyla aleyhine yazılar yazılmış ve görevinden ayrılmıştır. 1935 yılına kadar çeşitli okullarda kısa süreli öğretmenlik yapmıştır.²³

1933-1935 yılları arasında vatanına daha fazla hizmette bulunacağını düşünerek Mustafa Kemal Paşa’dan Talim ve Terbiye Dairesine geçmeyi rica etmiş ve bu yıllarda Talim Terbiye Kurul Üyeliğini yürütmüştür.²⁴ Mustafa Kemal’e duyduğu sevgi ve saygı dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi’nin faaliyetlerini yakından takip etmiş ve 1935 yılında Atatürk’ün isteğiyle Manisa’dan milletvekili seçilmiştir. İki dönem mecliste bulunan Kâzım Nami, milletvekilliği sona erince emekliye ayrılınca kadar tekrar öğretmenlik yapmıştır.²⁵

Hayatının son zamanlarını gezerek ve şiirler yazarak geçiren Kâzım Nami, 14 Ekim 1967’de İstanbul’da vefat etmiş ve Zincirlikuyu mezarlığına defnedilmiştir.²⁶

2. KÂZIM NAMI’NİN EĞİTİM İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, aydın kesim eğitim sistemine hâkim olup kurumsal ve yapısal değişiklikler gerçekleştirmiştir. Kâzım Nami Duru da hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde birçok gelişmeye önderlik yapan aydınlardan biri olmuştur.

Asıl mesleği askerlik olmasına rağmen koşullar ve gelişmeler Kâzım Nami’yi eğitim camiasına sevk etmiş ve bu atmosferden vazgeçememiştir. Öğretmenlik, maarif müfettişliği, maarif müdürlüğü gibi eğitim dünyasının pek çok kademesinde görev yapmıştır. Bu esnada eğitim tarihi, felsefesi, kurumları, sorunları üzerine kendini geliştirerek var olan yapıya eleştirilerde bulunmuş ve öneriler sunmuştur. Bu özelliği sayesinde Cumhuriyet dönemi aydınları arasında en önemli eğitimcilerden biri sayılmıştır.²⁷

Kâzım Nami Duru, ilk olarak Fransızca eserler üzerinden pedagoji ve psikoloji alanına dair okumalar yapmış; Batı’nın eğitim sistemini incelemeye koyulmuş ve bu doğrultuda Türk eğitim anlayışını da geliştirmeyi hedeflemiştir. Özellikle pedagojik prensiplere dayanan eğitim anlayışını Türk toplumuna benimsetmeye çalışmıştır.²⁸ Eserlerini de bu ideale ulaşmak amacıyla kaleme almıştır. Edebiyatla ilgilenmiş, şiirler yazmış ve çeşitli gazetelerde eğitimle ilgili makaleleri yer almıştır.²⁹ 21’i doğrudan eğitimle ilgili olup alana önemli katkılar sağlayan Kâzım Nami’nin, diğerleri başka alanlarda da olmak üzere kırka yakın eseri vardır.

²⁰ Temizyürek-Dinçer, “Kâzım Nami Duru”, s.176.

²¹ Temizyürek-Dinçer, “Kâzım Nami Duru”, s. 176; Erkek, “Kâzım Nami Duru’nun Eğitime Bakışı”, s. 257.

²² Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, II, s. 537.

²³ Temizyürek-Dinçer, “Kâzım Nami Duru”, s.178-180.

²⁴ Duru, “Pedagoji Önünde Gazi”, s.125.

²⁵ Erkek, “Kâzım Nami Duru’nun Eğitime Bakışı”, s. 256-257.

²⁶ Temizyürek-Dinçer, “Kâzım Nami Duru”, s. 181; Erkek, “Kâzım Nami Duru’nun Eğitime Bakışı”, s. 257; Salih Altuntaş, *Kâzım Nami Duru’nun Hayatı ve Eğitim Görüşleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi SBE., Ankara 2002, s. 50.

²⁷ Kâzım Nami Duru’nun eğitim ile ilgili görüşleri üzerine araştırmalar mevcuttur: Erkek, “Kâzım Nami Duru’nun Eğitime Bakışı”, s. 255-261; Temizyürek-Dinçer, “Kâzım Nami Duru”, s. 173-193; Duru, “Pedagoji Önünde Gazi”, s. 125-150; Altuntaş, *Kâzım Nami Duru’nun Hayatı ve Eğitim Görüşleri*; Cengiz Özmen-Fatma Ünal, “Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimcilerinden Kâzım Nami’ye Göre Ahlak Eğitimi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2017, c. 25, sayı:1, s. 129-146; Mustafa Çoban, “Cumhuriyetin İlk Yılları Ahlak Algısı ve Eğitimi (Kâzım Nami’nin “Ahlakı Nasıl Telkin Etmeli” Kitabı Üzerinde)”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, c. 12, sayı: 24, s. 31-69; İbrahim Yüksel, “Kâzım Nami Duru’nun Türk Eğitimine Katkıları ve “Muallimin Meslek Ahlakı” Adlı Eserinin İncelenmesi”, *Bilge Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2018, c. 2, sayı:2, s.130-141; Ali Gurbetoğlu - Sibel Atlı, “Kâzım Nami Duru’nun Okul Öncesi Eğitime Katkıları ve “Çocuk Bahçesi Rehberi” Adlı Eserinin İncelenmesi”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 2014, c. 15, sayı: 1, s. 225-243.

²⁸ Baymur, “Kâzım Nami Duru”, s. 179.

²⁹ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, II, s. 538.

Kâzım Nami, tutucu olmayan ve yeniliklere açık karakteriyle Türk toplumunun eğitim anlayışını ve sistemini çağdaşlaştırmaya gayret göstermiştir. *Kemalist Rejimde Eğitim ve Öğretim* adlı eserinde karma eğitimden yana olduğunu belirtmiş; bunun, hem sosyal ve cinsel yaşamın sağlıklı gelişimi açısından; hem de kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği gidermek bakımından önemini vurgulamıştır.³⁰

Kâzım Nami'nin Ziya Gökalp'in görüşlerinden etkilenmesi, Kültür Eğitimi akımı içerisinde yer almasına neden olmuştur. Gökalp'in kültürün milli olması gerektiği ve Türk çocuğunun, Türk kültürü ve değerlerine göre yetiştirilmesi gerektiği görüşünü benimsemiş; bu doğrultuda öğrencilere kazandırılması gereken en önemli özelliğin kültür olduğunu dile getirmiştir.³¹

Eğitimin dinamik bir süreç olduğunu söyleyen Kâzım Nami'ye göre; genç kuşak düne ve bugüne göre olmaktan çok, yarın oluşabilecek gelişmeler dikkate alınarak eğitilmelidir. Çocuğun yetişkinden farklı olarak kendine özgü ve çok yanlı bir tabiatı vardır. Çocuğun bedeni ve ruhu olup onun ruhsal yaşamı fiziksel ve ahlaksal olarak ikiye ayrılır. Çocukların eğitiminde bu üç hususa dikkat edilmelidir. Beden eğitimi önemlidir; çünkü sağlam kafa sağlam vücutta bulunur. Bunun için çocuğun fiziksel gelişimi öğretim yoluyla desteklenmelidir. Ancak fiziksel gelişimin yanında ahlak eğitimi de ayrı bir önem taşır. Eğitimci, bilgi vermenin yanında çocuğun karakterini de geliştirmeyi hedefler.³²

Kâzım Nami'nin üzerinde durduğu temel sorunsal 'ahlak' olmuştur. Evrensel bir çerçevede ahlakı ele almış ve kişilik gelişiminde ahlak eğitiminin üzerinde fazlaca durmuştur. Ona göre ahlak, din ve felsefenin tanımlamalarından öte hayrı istemek ve hayrı işlemektir. İnsanın hem nefesine, hem ben-i nev'ine, hem de bütün cansız mahlûklara karşı hayırlı niyetler beslemesi, hayırlı işler görmesi ahlaktır.³³ Ahlak eğitimiyle kişilik gelişimini amaçlayan Kâzım Nami'ye göre yaşamın giderek karmaşıklaştığı bir toplumda sağlam bir kişiliğe ihtiyaç vardır. Bu baskı ile değil; "eşyanın kendisinde bulunan" doğal bir disiplin ile sağlanabilir. Bunu, sağlıklı bir ortamda kendiliğinden kazanan çocuk, böylelikle doğallığını, yaratıcılığını yitirmeden sağlam bir kişilik oluşturabilir.³⁴

Terbiye buhranından bahseden Kâzım Nami'nin terbiye anlayışı, fikir babası Gökalp gibi ideolojik milliyetçilikten dolayı milliydi. Gökalp'e göre Tanzimat'tan önce çocuklara yalnızca İslâm terbiyesi verilmekteydi. Ancak Tanzimat'la birlikte çağdaş terbiye şekilleri bilinmeye başlamış ve iki terbiye tarzında çatışmalar söz konusu olmuştur. Çağdaş terbiye usulleriyle birlikte İslâmî terbiye önemini yitirmiştir. İslâmcı Osmanlı aydınlarına karşı Ziya Gökalp ve Kâzım Nami, okullarda dinî temele dayalı ahlak eğitiminin verilmesine karşı çıkmıştır.³⁵

Kâzım Nami, maarif şuralarının hepsinde bulunmuş; Türk Dil Kurumu'nun bütün Kurultaylarına çağırılmıştır. Yazılarında sık sık dil konusuna değinmiştir. Yeni Türkçe yanlısı olmuş ve eş anlamlı sözcük kullanımında Türkçe kelimelere özen göstermiştir.³⁶ İlkokullarda ve ortaokullarda çocuğun okuma meselesinin yerterince gelişmemiş olmasının, Türkçeye başlarken gereken önemin ve pedagojik gayretin verilmemiş olmasından kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Türkçe öğretmenlerine çok iş düşmektedir. Öğretmenler, derslerinde program uygulamalı, basmakalıptan sakınmalı ve kendi buluşlarıyla o yolları çoğaltmaya, genişletmeye çalışmalıdırlar.³⁷

³⁰ Baymur, "Kâzım Nami Duru", s. 170.

³¹ Erkek, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı", s. 257.

³² Baymur, "Kâzım Nami Duru", s. 181.

³³ Erkek, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı", s. 257.

³⁴ Baymur, "Kâzım Nami Duru", s. 181.

³⁵ Erkek, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı", s. 257.

³⁶ Baymur, "Kâzım Nami Duru", s. 180.

³⁷ Temizyürek, Dinçer, "Kâzım Nami Duru", s. 183.

Kâzım Nami'ye göre en iyi yönetim şekli demokrasidir ve gençler, kendilerini geliştirebilecekleri ve yetiştirebilecekleri ortamı, demokrat yönetimlerde bulabilirler. Kendisi, İstanbul Harp Okulu'nda geçirdiği yıllarda katı bir disipline ve Mutlakiyet anlayışına şahit olduğundan dolayı bu duruma karşı çıkararak serbest bir eğitim sistemini benimsemiştir. Baskı ve dayığı reddetmiş; görev yaptığı okullarda öğrencilere kendi kendilerini idare etme sistemini öğretmiştir.³⁸

Eserleri.³⁹

- *Nasıl Oldu? "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"nin Kurulmasına İlişkin Üç Perdelik Piyes*, Selânik, 1326/1910
- *Rus İhtilâl Cemiyetine Mensub Bir Kadının Hayatı*, (çeviri), G. Saviç, Selanik, 1326/1910.
- *Terbiye-i Vataniyede İlk Adım*, Selanik, 1911.
- *Mektepte Ahlak*, (çeviri), Jules Payot (TTK Kütüphanesinde Jül Pavo olarak geçmektedir), Şems Matbaası Selânik, 1329/1913.
- *İş Ordusu*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı Amire, İstanbul, 1332/1914.
- *Çocuk Bahçesi Rehberi*, (Fransızcadan çeviri), ilk baskısı 1331 [1915], ikinci baskısı ise 1339 [1923], Matbaa-i Amire, İstanbul.
- *Froebel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi (çeviri)*, F. Garsen,⁴⁰ Matbaa-i Amire, İstanbul, 1340/1925
- *Türkçe Oku, Türkçe Yaz*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1925.
- *Türkçemizi Nasıl Öğretmeli?*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1925.
- *Mekteplerde Ahlak Nasıl Telkin Edilmeli?- İlk, orta mekteplerde liselerde ahlaki terbiye ile meşgul muallimler için yazılmıştır-*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1925.
- *Nikomede* (çeviri), Pierre Corneile, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927.
- *Pedagoji Önünde Gazi*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.
- *Tecrübeî Pedagoji (TTK Kütüphanesinde kitabın adı: Tecrübeî Psikoloji olarak kaydedilmiştir)*, (çeviri), Richard Gaston, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.
- *Altı Kitabıyla Birlikte Ruso (çeviri)*, Jean Jacques Rousseu.⁴¹
- *Hayat ve Ölüm: Gençlik Aşısı* (çeviri), Voronov Serj, İktibas, İstanbul, 1928.
- *Tedrisatta Toplulaştırma İşî* (çeviri), Decroly, Maarif Vekâleti, İstanbul, 1929.
- *Türk'ün Kitabı*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1931.
- *Sanderson: Asrımızın Büyük Bir Terbiyecisi* (çeviri), Herbert George Wells, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.
- *Terbiyevî Yazılar*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1923, 1924, 1925, 1931.
- *Uyanış* (üç perdelik millî piyes), Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliği, Ankara, 1933.
- *Terbiyevî Yazılar*, 2. Kitap, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.
- *Türk Gramerine Yardımcı Kitap*, İstanbul Amerikan Koleji., İstanbul, 1933 .
- *Muallimin Meslek Ahlakı*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.
- *Yalanın Kudreti*, Yohan Bojer, Nakleden Kâzım Nami Duru, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1934.

³⁸ Baymur, "Kâzım Nami Duru", s. 178.

³⁹ Temizyürek, Dinçer, "Kâzım Nami Duru", s. 183; Fatma Dinçer, *Kâzım Nami Duru, Hayatı, Eserleri ve Türkçe Öğretimine Katkıları*, (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi SBE., Ankara 2007, s. 56-58. Bu çalışmalarda bulunmayan eserler kütüphanelerden tespit edilmiştir. (Milli Kütüphane, TTK Kütüphanesi, Bilkent Kütüphanesi, İSAM)

⁴⁰ Temizyürek ve Dinçer'in makalesinde bu çalışma Kâzım Nami'nin eseri gibi gösterilmiştir. Milli Kütüphane'de yapılan çalışmada ise bu eser iki farklı yazarlı gösterilmiştir. Birisinde Froebel, diğerinde Garci. Yapılan tetkiklerden sonra Froebel'in 'Küçük Çocukların Terbiyesi' başlıklı eseri olduğu, Garci'nin de bu esere binaen "Froebel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi" başlıklı çalışması olduğu tespit edilmiştir. Kâzım Nami, Garci'nin eserini tercüme etmiştir.

⁴¹ Bu kitap sadece Temizyürek ve Dinçer'in makalesinde geçmektedir, kütüphanelerde tespit edilememiştir.

- *Yarıncı Mektebe Doğru: Bir Amerikan Mektep Mualliminin Hatıraları* (çeviri), Angelo Patri, Maarif Vekâleti, İstanbul, 1934.
- *En Büyüğümüz İçin*, Ulus Matbaası, Ankara, 1935.
- *Yavruma Dışışlerim*, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1935.
- *Sosyolojinin Unsurları*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.
- *Ankara Radyosunda Söylediklerim*, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.
- *Puşkin'in hayatı ve mahiyeti 1837-1937*, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.
- *Kemalist Rejimde Öğretim ve Eğitim*, Kanaat Kitabevi, 1938.
- *Sanderson (Asrımızın Büyük Terbiyecisi)*, Devlet Matbaası, İstanbul.
- *Gençlik Çağı Nasıl Başlar?*, Zarafet Basımevi, İstanbul, 1941 .
- *Gençlik Tatillerini Nasıl Geçirmeli?*, Zarafet Basımevi, İstanbul, 1941.
- *Okulda Kendi Kendini İdare: Okulda Self-Government*, (çeviri), Toplayan ve yazan: Jean Piaget, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası, İstanbul, 1941.
- "Bir Otodidakt", *İlköğretim Dergisi*, 6, 1942, 31-34.
- *Terez Raken = Thérèse (Raquin)* (çeviri), Emile Zola, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1942.
- *Ortaokul İçin Tarih*, Sınıf III, Maarif Basımevi, Ankara, 1945.
- *Ziya Gökalp'ten Seçme Yazılar*, Kenan Basımevi, İstanbul, 1940-1942.
- *Ziya Gökalp*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949-1965.
- *Hayat Bilgisi Şiirleri*, Bir Yayınevi, İstanbul, 1952.
- *Köy Papazı*, (çeviri), H. de Balzac, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1952.
- *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957.
- *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1958.
- *Dağdan Yazılmış Mektuplar* (çeviri), Jean Jacques Rousseau, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960.
- *Okul Sistemlerimiz*, M. Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1961.
- *Hayvanların İç Dünyası*. Hikâyeler (çeviri), Özyurt Basımevi, İstanbul, 1963.
- *Arnavutluk ve Makedonya Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1959; Eserin tekrar gözden geçirilmiş hali: *Hatıralar: İttihat ve Terakki / Cumhuriyet Dönemi / Makedonya*, (editör: Mustafa Bekmezci), Altınordu Yay., Ankara, 2017.

3. KÂZIM NÂMİ'NİN TARİHÇİLİĞİ

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan süreçte Kâzım Nami, diğer çalışmalarının yanı sıra eğitim alanındaki çalışmalarına ağırlık vermiş, yeni kurulan Türk Devleti'nin eğitim politikasının şekillenmesinde etkili olmuştur. Kâzım Nami'nin tarihçiliğine dair görüşlerini, içeriğinden bahsedeceğimiz *Terbiye-i Vataniyye'de İlk Adım* adlı risalesinde ve Genç Kalemler'de yayımladığı "Bizde Niçin Tarih Yazılmıyor?" başlıklı yazısında görmekteyiz.⁴²

- Duru; eğitimi, milli bir bilince erişmiş, laik, devrimci vatandaşlar yetiştirmek için bir araç olarak görmüş, Türk milletinin karakteri yüksek bir millet olduğunu ve verilecek olan eğitimin amacının bu karakteri korumaya yönelik olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bunda da tarih öğretimin etkin olduğuna değinmiştir.

- Karakter eğitiminde en önemli dersin tarih dersleri olduğuna işaret etmiştir.

- Duru, tarihin 'olguların kronolojik sıralaması değil belki insanlığın, yeryüzünde ilk görünüşünden bu güne kadar yaşadığı hayatı, belgelere dayanarak bizlere anlatmaya çalışan bir bilgi' olduğunu ifade etmiştir.

⁴² Kâzım Nami Duru, *Terbiye-i Vataniyyede İlk Adım*, Selanik, 1327/1909; Kâzım Nami Duru, "Bizde Niçin Tarih Yazılmıyor?", *Genç Kalemler*, İstanbul, 1327/1909, 1/V; Geniş bilgi için bkz: Erkek, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı", s. 259-260.

- Öncelikle ulusal tarih iyi öğretilmelidir.
- Tarihçilerin ve Avrupa komisyonunun Türkleri insanlık tarihi içinde hak ettiği yere koymaması dolayısıyla, bu konuda çalışmalar yapan Atatürk'e büyük bir saygı duymak gerekmektedir.
- Tarih dersleri yalnız olguların ve kahramanların hayatının anlatılması şeklinde olmamalıdır.
- "Tarih öğretiminin gayesi ne olmalıdır?" sorusunun cevabı: "İşin en mühim ciheti gerek millî, gerek umumî tarihin nasıl bir gaye için tedris edileceğini tayin etmektir... Türkiye asırlarca müddet kasr ve tazyik edilmiş bir vicdanın halasa tezahürü önünde biraz inhisarcı bir milliyetçilik takip etmektedir. Bundan tabii bir şey olamaz. Ben Türk'üm yani, Türk denilen en eski, şerefli, en cevahirli bir millete mensubum... Fakat benim bu tarihim ve bu hamlem; insaniyetten ayrı mücerred bir şey değildir. Ben de arzda yaşayan ve arzı yaşatan tek varlığın; insanlığın bir cüzü, bir uzvuyum. Tarih benim oğluma bu bilgiyi vermeli; tarih benim oğluma bu duyguyu aşılmalı" sözleriyle Kâzım Nami'ye göre "Tarih demokrat cumhuriyetçi bir milletin müstakbel nesli için en iyi bir insani ve millî terbiyedir."⁴³
- Yazılacak ders kitabı ezberciliğe dayanmamalı, muhakemeyi geliştirmelidir.
- Tarih öğretmeni bir vakanüvis değildir. Elindeki kaynaklardan ulusal bilinci sağlayacak materyalleri bulup bu yolda bir eğitim vermenin yollarını arayıcı olmalıdır.
- Pedagogların dediği gibi, Kâzım Nami, tarihin öğretilmeye çocuğun içinde yaşadığı dönemden başlanması ve eskiye doğru gidilmesinden yanadır.
- İlkokuldan itibaren verilen tarih derslerinde yöntem, kitaptan ezberletme veya tekrar suretiyle yürütülmemeli, her derse gelmeden önce o dersle ilgili materyalin hazırlanmalıdır. Sınıfa getirilen bu materyaller öğrencilere gösterilmeli şayet sınıfa getirilemiyorsa gidilip görülmelidir. Çocuklar dersin konusunu kavrayacak hale geldiklerinde ise ana konuya girilmelidir.

Diğer bir makalesinde "Tarih öğretiminin gayesi ve hedefleri ne olmalıdır?" sorusunu dönemin eğitimcisi Kâzım Nami şöyle izah etmiştir: "İşin en mühim ciheti gerek millî, gerek umumî tarihin nasıl bir gaye için tedris edileceğini tayin etmektir" diyerek dikkatleri bu konuya çekmektedir. Kâzım Nami, başta Millî tarihin önemini takdir etmekle birlikte, bunu insanlık tarihinden ayrı düşünmemektedir. O, "Türkiye asırlarca müddet kasr ve tazyik edilmiş bir vicdanın halis tezahürü önünde biraz inhisarcı bir milliyetçilik takip etmektedir. Bundan tabii bir şey olamaz. Ben Türk'üm yani, Türk denilen en eski şerefli en cevahirli bir millete mensubum" demektedir. Bununla birlikte Genel tarih eğitiminin gereğine olan inancını "Fakat benim bu tarihim ve bu hamlem; insaniyetten ayrı mücerred bir şey değildir. Ben de arzda yaşayan ve arzı yaşatan tek varlığın; insanlığın bir cüzü, bir uzvuyum. Tarih benim oğluma bu bilgiyi vermeli; tarih benim oğluma bu duyguyu aşılmalı" sözleriyle açıklayan Kâzım Nami'ye göre, "Tarih; demokrat cumhuriyetçi bir milletin müstakbel nesli için en iyi bir insani ve millî terbiye aletidir."⁴⁴

3.1. "Terbiye-i Vataniyede İlk Adım" Başlıklı Risalesi

Nami'nin 1327/1911'de Selanik'te basılan "*Terbiye-i Vataniyede İlk Adım*" başlıklı çalışması tam bir genel tarih kitabı hüviyetindedir. Ancak muhtasar bir risale olup 48 sahifeden oluşan bu risalenin sonunda Nami'nin diğer eserlerinden bazıları da zikredilmiştir.

Vatan sevgisi ve terbiyesinin en önemli adımlarından birisi tarih olup, Nami bunun bilincinde olarak genel tarih kitabı yazmıştır. Tarihi hakikatler ile başlayan risalede girişte; ilk insanın yaratılışından itibaren kısaca bir medhal yapılmış, tufan ve sonrasındaki âlemin durumu bu âlemde Atina gibi bazı önemli merkezlere değinilmiştir. Daha sonra 'Biz' başlığını atmıştır Arapların İslâm'dan önceki tarihlerinden sonra Hz. Muham-

⁴³ Mesut Çapa, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2002, sayı: 29-30, s. 53.

⁴⁴ Kâzım Nami, "Tarih Tedrisi Hakkında", *Fikirler*, sayı:28, 1928, s.6-7.

med dönemine detaylı olarak değinmiştir, Devamında Hulefa-i Raşidin Dönemine gelmiş tek tek halifelerin hayat ve idarelerinden bahsetmiştir. Muaviye ile saltanat döneminin başladığını ifade etmiş, İslâm'a uygun olan ve olmayan hususlara işaret etmiştir. Çok kısa bahisten sonra Abdullah es-Seffah ile başlayan Abbasîler dönemine değinmiştir. Endülüs Emevîlerinden kısaca bahsettikten sonra Fatımîler hakkında öne çıkan hususlara işaret etmiştir. Daha sonra diğer devletleri bölge ve isimleri ile zikrederek Harezmîlere değindikten sonra Osmanlı Devletinin kuruluşu ve askerî, mâlî, sosyal durumları hakkında bilgi vermiştir. Bu dönemdeki Avrupa hakkında da bilgi verdikten sonra, Doğu Roma İmparatorluğunun dağılmasından sonra İtalya, Avusturya, Fransa ve İspanya'dan bahsetmiştir. Tekmile risalenin son başlığı olup; "İslâm'da hukuk, adalet, hürriyet, müsavât, uhuvvet, raiyyet, Kanun-ı esası" konularına yer verilmiştir. Meşrutiyet'in anlamı ve faydasından bahsettikten sonra çalışmak gerektiği ile ilgili "Çalışan bir milletin âtisi her vakit parlak ve emindir" cümleleri ile risalesine son vermiştir.

Bu ve benzeri risalelerin ortak yönleri olmakla birlikte dilci olan Nami'nin tarih ile ilgili bu çalışmasının ayrı bir değeri vardır. Genel siyasi olayları uzun uzun anlatmaktan ziyade önemli noktalara değinilmiş ve dikkat çekilmiştir. Terbiye-i vataniyede bu önemli bir husustur. Bu sunumda bahsi geçen risale tarih eğitimi açısından değerlendirilerek birkaç öneri ile sonlandırılacaktır. Nitel araştırma yöntemi kullanılacak olan çalışmamızda dönemin Osmanlıca kaynaklarına başvurulacağı gibi günümüz modern tarih eğitimi ilgili kaynaklar ile karşılaştırılacaktır.

3.2. Risalenin Tarih Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

- Risalesine, "Tarihî Hakikatler" şeklinde başlamıştır. (Yalan ve hikâyeden ârî bir risale kaleme aldığı ileri sürmüştür).
- "İslâm'dan önce insanlığın durumu ne idi?" ile başlamış ve Nuh tufanına kadar giden tarihe çok kısa değinmiş ve yine hikâye anlatmaktan uzak durmuştur.
- Hurafelerden uzak bir anlatım tercih edilmesine gerektiğine dikkat çekmiştir.
- Yunanlılar ve Romalılarından bahsederken hem iyi dönemlerinden hem de hatalarından bahsetmiştir.
- Devletlerin siyasi, tarihlerine başlarken mutlaka coğrafi sınırlarından da bahsetmiştir.
- Sadece siyasi tarihe değinmemiş, kültür ve medeniyete de dikkat çekmiştir. Hatta Yunanlılar söz konusu olduğunda Aristo, Eflatun gibi filozoflara da işaret etmiştir. Bu kadar çok mütefekkir yetiştirmesinin Yunanlıların önemli özelliği olduğuna işaret etmiştir.
- Devletler hakkında medeniyet ve kültürel seviyede gösterdikleri başarıdan bahsettiği gibi, ahlaki durumlarına da işaret etmiş, iyi durumda mı kötü durumda mı olduklarına değinmiştir.
- Devletlerden bahsederken zaman zaman konular padişahlar veya etkili isimler çevresinde dönmüş, bazen bu şahsiyetlerin karakter analizini yaparak bunu dönemin siyasetine etkisine işaret etmiştir.
- Devletleri yıkılışa götüren süreçlere değinmiştir.
- Arap Yarımadası'nın coğrafi ve demografik yapısından bahsederek konuya girmiştir.
- Hz. Peygamberin Kur'an-ı Kerim ile ilişkisine değinmiştir.
- Hz. Peygamberin hadislerinden seçmeler sunmuştur.
- Hatta Kur'an ve diğer din ve kitaplar arasında karşılaştırma yaparak Kur'an'ın nazil olma sebebine değinmiştir.
- Hz. Peygamberin şahsî özelliklerinden örnek alınması gereken hususlara değinmiştir.
- Doğru ve dürüstlüğüne, başkalarının fikrine önem verdiğine, el-Emin lakabına dikkat çekmiştir. Hz. Peygamberin örnek şahsiyetinden özellikle bahsetmiştir ki uygulama özelliği artmış olsun.

- Hulefa-i Raşidin'in başa gelmesine ve bunda Hz. Peygamber'in bir tavsiyesinin olmadığına dikkat çekmiştir. Halife seçiminin kan dökülmeye varacak kadar mühim bir konu olduğuna işaret ederek, meselenin Hz. Peygamber'in "Ümmetim hatada birleşmez" hadisiyle çözümlendiğini belirtmiştir.

- Halifelerin nasıl olması gerektiğine değinilmiştir.

- Hulefa-i Raşidin döneminin İslâm Tarihinin en müreffeh dönemi olduğundan bahsedilmiştir.

- Hulefa-i Raşidin devrinde bir sistemin olmadığına değinmiştir (Emevîlere kadar).

- Halifeler hakkında tek tek bilgiler verdiği gibi dönemleri hakkında da bilgiler vermiştir.

- Bu dönem hakkında genelde çok olumlu ve önemli olarak bahsedilmiştir. "Bu devir, İslâm'ın en şaşaalı, en mesud devridir. Halifeler adaletle hükmederlerdi. Riya, yalan ve irtikâp yoktu. Halife halk için çalışır halk da halifeye itaat eder ve çalışırlardı. İhtiyaçlarından fazlasını üzerlerinde bulundurmazlardı. İhtiyaçları da asgari düzeyde olurdu."

- Özellikle Hz. Ömer'in adaletiyle ilgili anekdotlara değinmiş ve bu anekdotlardan çok fazla olduğuna işaret ederek örneklem metodunu kullanmıştır.

- Ona göre; "İnsanın en büyük meziyetinin kendi hakkını savunabilmesidir, kendi hakkını savunabilen kişi başkalarınınkini de savunabilir, bu büyük bir özgürlüktür ve önemlidir."

- Emevîler döneminden bahsederken, Ehl-i Beyt'e yapılanları büyük zulüm olarak ifade etmiş, Müslümanların ses çıkarmamasını eleştirmiştir.

- Emevîler ve Abbasîler dönemindeki hilafete 'Hz Peygamber'in öğütlerinden çıkmış, Hulefa-i Raşidin dönemindeki gerçek hilafet ile karşılaştırılamayacak derecede değişmiş ve birbirlerinin kanı üzerine kurulmuştur' şeklinde ifade etmiştir.

- Hatta Abbasîleri daha da eleştirmiştir, Harun Reşid dönemini bile bundan ayrı tutmamıştır.

- Endülüs Emevîlerine de kısaca değinmiş, Abbasîler tarafından Fransa Kralı Şarlman'a çalar saat gibi hediyeler gönderilmesinin sebebini Endülüs Emevîlerinin gelişmesini önlemek olduğuna işaret etmiştir.

- İktidar uğruna yapılanların çok acı ve dehşet verici olduğuna işaret etmiştir.

- Halkın düşünme kabiliyetlerini kaybettiğine işaret etmiş ve onları "Halifelerin zulümleri karşısında susmuş ve uyuşmuş gibydiler" şeklinde eleştirmiştir.

- Türk devletlerinden Osmanlı dışındakilere ismen değinmiş, Harizmşahlardan Celaledin Harizmşah üzerinde birkaç kelam etmiştir. Selçuklulardan hiç bahsetmemesinin sebebi anlaşılammıştır.

- Osmanlıların kuruluş sürecinde Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'nin faaliyetlerinin etkili olduğu üzerinde durmuş ve Bizans İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu kötü durumun bunda etkili olduğuna işaret etmiştir.

- Osman Gazi'nin bir bey olmaktan bir padişah olma sürecinin nasıl geliştiğine işaret etmiştir.

- Yeniçeri ocağının devlet için öneminden, III. Murad'a kadar ocağa alımın ciddiye alındığına ancak daha sonra parası ve adamı olanların ocağa girdiğini, ocağın bozulduğunu ifade etmiştir.

- Padişahların hükmü, gücü, rahat ve parası arttıkça adaletlerinin azaldığına işaret etmiştir.

- "Sakalının her bir teline inciler takan ve kadınlara avuç avuç altın dağıtan delilerin padişah olduğuna" işaret etmiştir. Duru'nun işaret ettiği bu hususlar bir devletin çöküşünü resmetmesi açısından önemlidir.

- Tüm bu olumsuzlukları gören ulemeden ve halktan birilerinin olduğunu ancak ya ses çıkaramadıklarını ya da seslerinin duyulmadığını ifade etmiştir.

- Yeniçeriliğin kaldırılmasının olumlu yönlerine işaret etmiştir.

- Abdülmecid döneminde görev alan Mustafa Reşid Paşa'nın sayesinde Tanzimat'ın ilan edildiğine değinerek bunun olumlu yanlarının olduğuna işaret edilmiştir.

- Yine saraydaki entrikalar sebebiyle, Mustafa Reşid Paşa'nın azledildiğini ifade etmiştir.

- Padişahın zevk uğruna harcadığı para sebebiyle hazinenin tükendiğini ifade etmiş, bu sebeple beytülmale darbe vurulduğunun üzerinde durmuştur.

- Osmanlı'nın şaşaalı devrinin Kanuni'den sonra önce gizli, sonra da açıktan inhitat ve sükût baş gösterdiğine işaret etmiştir.
- Daha sonra Avrupa'dan bahsetmiş, önce coğrafi konumuna işaret etmiştir.
- Dünyanın en büyük şehirlerinin burada yer aldığına dikkat çekmiştir.
- Ona göre dünyanın en zeki insanları buradadır. Osmanlıya bile bu şekilde işaret etmemesi dikkat çekicidir.
- Haçlı ordularından bahsetmiş ve İslâm orduları karşısında bir şeye muvaffak olamadıklarını ifade etmiştir.
- Kristof Kolomb'dan bahsetmiştir.
- Luther'den bahsi ilginçtir, Hristiyanların içinde bulunduğu durumu protesto ettiğini ve Protestanlığın kurulmasına sebep olduğunu, bunun da zulümden bitap kalan ahalinin bu mezhepte bir kurtuluş bulunduğunu ve akın akın bu mezhebe girdiğini ifade etmiştir.
- Papanın onu aforoz ettiğine dikkat çekmiştir.
- 14. Lui (Layoş) ve Napolyon gibi şahsiyetlerden özel olarak bahsetmiş, karakter analizi yapmıştır. Kadınların zaman zaman saraya etkisi olduğundan bahsederek ve örnekler vermiştir.
- Fransa İhtilali'ne özel önem vermiş ve bu risalenin bu konu için yeterli olmadığına işaret ederek daha sonra kitap yazacağı ön bilgisini vermiştir.(Ancak tespit edilebilen kitapları arasında bu başlıkta bir kitap bulunamamıştır).
- Medeniyetlerde kurumların önemine işaret etmiş ve bunların devamı için çok çalışmak gerektiğine vurgu yapmıştır.

3.3. Kâzım Nami'nin Sonuç ve Önerileri

Türk dilinin anlaşılması adına çok sayıda eser kaleme alan Nami'nin bu eseri vatan terbiyesinde ilk adımı ifade etmektedir. Sonuçlar:

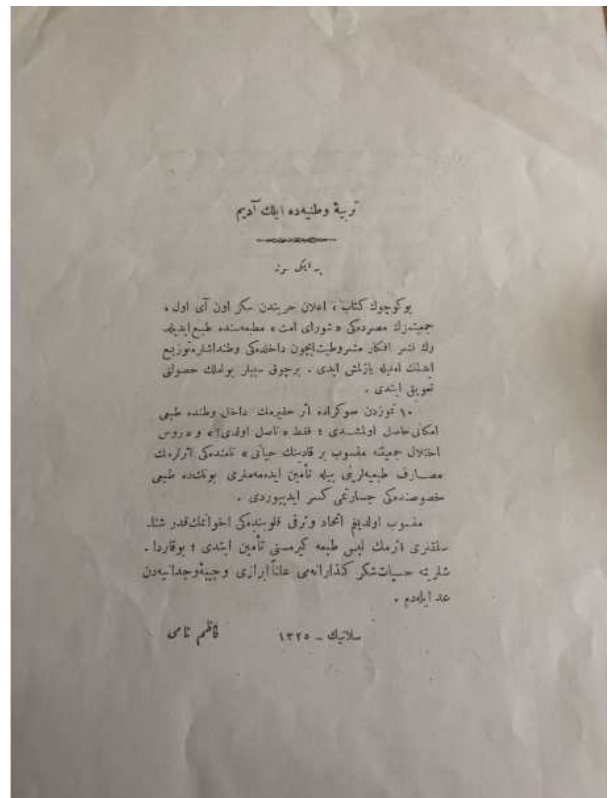
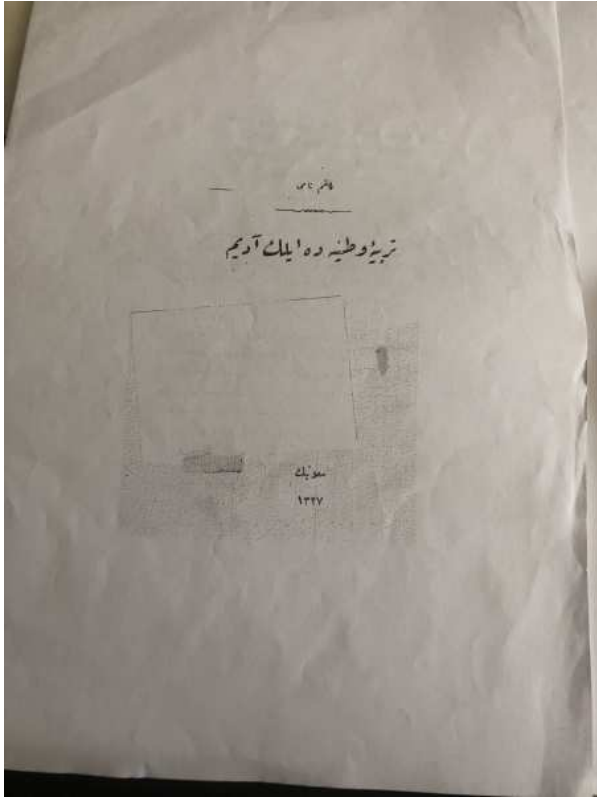
- Vatan terbiyesinde tarih eğitimi mutlaka gereklidir.
- Tarih eğitimi milli şuurdan uzak olmamalıdır.
- Tarih eğitimi verilirken siyasi ve sosyal olarak detaya girilmemeli sarih bir üslup tercih etmelidir.
- Diğer tarih eserlerinde dikkat çekmeyen hususlara işaret etmelidir. İçerik olarak diğer tarih çalışmalarında zaman zaman hikâye yoluna gidilmiş, zaman zaman da ezberlenecek malzeme verilmiştir. Bu içeriğin değişmesi gerekmektedir.
- Tarih eğitimi verilmesi için tarih eserinin bütün siyasi, idarî yapılanmaya değinmesi lüzumlu değildir.
- Terbiye dolayısı ile tarih eğitimi düşünüldüğünde mutlaka medeniyet ve kültürün öğelerine değinilmelidir.
- Günümüz modern tarih eğitim öğretim çalışmalarının milli şuur açısından desteklenmesi gerekmektedir.
- Günümüz modern eğitiminde kullanılan tarih çalışmaları için bu bağlamda öneriler sunulmalıdır.

SONUÇ

Sonuç itibariyle şunları söyleyecek olursak; aslında bir dilci olan Kâzım Nami Duru, dönemin pek çok dertli entelektüeli gibi, dilciliğin yanı sıra eğitimin her alanına değinmeye çalışmıştır. Kaleme aldığı çok sayıda kitap, tercüme makalede eğitim ile ilgili her konuya neredeyse değinmiştir. Ahlak eğitimi en çok üzerinde durduğu konulardan birisi olmuştur. *Terbiye-i Vataniyede İlk Adım* başlıklı risale de vatan sevgisini vermeyi hedeflerken bir tarih bilinci vermeyi hedeflemiştir.

Risalenin girişinden, sonuç ve önerilerine kadar her bölümü kıymeti haizdir. Aradan zaman geçmesine rağmen Kâzım Nami'nin sonuç ve önerileri ile ilgili ilerleme kaydedilmesi üzücüdür. Nami'nin bütün önerilerine katılmakla birlikte, metodoloji konusunda da çok çalışılması gerektiği, Cumhuriyetin 97. Yılı kutlayacağımız bu yılda bile hâlâ Nami'nin işaret ettiği hususlar düzeltilmemiştir. Hâlbuki vatan sevgisi, tarih bilincini gerektirmekte ve bu da ancak, yalansız, duru, ezberden uzak, değerleri öne çıkaran, hikâye anlatmaktan uzak, meselelere problematik yaklaşan kitapların her yaşa göre hazırlanıp eğitim öğretim hayatına kazandırılmasını gerekli kılmaktadır.

EKLER

حقایق تاریخیه
مصر

ظهور اسلامین اول شکل اداره اوقام نامورده ایدی ؟ - آینه
روما جمهوری ، روما ایزبیطوری ،
تاریخ مقدسیه کوره ، خلقی شمسای یواسن یواسن
چولان ، چوخالجه اطرافه پایلمه باشلان اولاد آدم ،
طوقانک ظهورده جو اولمش ، بالکتر حضرت نوح ایله اوج
اوغل و نالهاری برکی ایله قورنیله بیلمش ایدی . طوقانک
سکره تی آدم ، حضرت نوح ایله سام ، سام ، یاشانمندی
اوغلانکدن نورهش ، بو اوج نسل برزکن آریلاری کره
ارنک بشفه بشفه برزنده ، یته برجوق جنسوله آریلاری
چونایش ، جهان سولهشدر .
بو ایلات اسانلر ایچنده بردها طوقان ادرسه چیتوب
قورولورم خطای خاربله قهار انشا اشدیرمن نرودره سکره
آزیریل ، کلاسیل ، مصریل ، اریلیل ، یونانیل ، رومیلیل
کیش ، هریری آزجوق سون برز حکومت تشکیل ایش
ایلهرده ، هریشک مبادیسی کی بو نسللر اوقات ایله قاریشان
صور ادرهاریده برشکل بیسط ایشلهدن عبارت یونقیله

۸

کاشکوره ، بتون شوکت و سلطنت سالیسی ، جیراب آوره
برکرداب هر زمانه - وروقلورک جو و نیا اولدی .

۹

مبارک وقت یامانمشکی ادرهاری - اسنک ظهورده برابر
شکل ادرهاریه سولک کتیره کی تیرلات - مکتوب - کتبت
(خرابستان) دایلمجه ، آسیاطمه شمسای جنوبیشده
بیولک و ایچروس حنوق کزلیوب کورولمش بریزیم ایله کور
اوتکه کلیر . یونک شرق طرفده هم کتیری دیشین یصره
کورکزی ؛ جنوبده ، عمان کتیری ؛ غربنده ، شام کتیری
دیشین بحر احمر ؛ شالنده ، سوریه اولاقی و عراق عرب دیشین
بعداد ولای و ادر .

یوقضده ، حضرت نوحک سام اسمندکی اوغلندن
آریلور ، (حرب) نسل نورهشدر .
هریلر ، بو کونه قدر قومیلری عافله ایش ، محیط
اچنایلمی داخلنه بشفه نسل قاریشدر ماملار ؛ بالفکی
کزده کتیری برزده اختلاط ناسل ایله عربیلی یوششدر .
هرسنانک عرب طرف ، انک مسکون اولان قسیدر ؛
بیولک شهرلر بوراده یونور ؛ بساه علیه سدهینه ایلک
اول ناس ایلدن بورا سیدر . ادرنسی ، باشن باشه چولور .
خلق ، کوجیه اولارقی یشار . یونلر قبائل و عشایردن عبارتدر .

۱۰

ایچن . یونک ایچون چالیشق لازمدر . همت زحمتدر
اولانلر ، نسل حرف انحصال ایچون جان تکلف ایشکده .
شمعیه یونمشتری الله انک ایچون کونک . عقل و فکر
صرف ایدلم . تربیه و تعلیم ، متعالیم ، چالیش و یمنک
آجسی عیون اولاق و ایلمدر .

۱۱

بهری ایچون ۲۰ یاده پوسته اجوق هم اولورور .

۱۲

کتابک عمل فروغی سلایکده - سلایک کتیباه سیدر .
کتابک عمل فروغی سلایکده - سلایک کتیباه سیدر .
کتابک عمل فروغی سلایکده - سلایک کتیباه سیدر .
کتابک عمل فروغی سلایکده - سلایک کتیباه سیدر .

۱۳

سلایک ایچون - ۱ - غروشدر

مبارک آینه سالیسی :

کامل اولدی ؛ - عتالی ازاب حرکت دور ایشلهدر .
دهنک مسامی مجلهسی مسود اوج یومک کتادور .
قیاق غروشدر .

دوس اختلاط جمیقه منسوب برقانیک حیاتی - دوس
چلرینک مظالم تاب قرست قارشی قهرمانانه چالیشان
واکشی عسکانه کتیمی موجب اولان سو قصدده مدخلدار
یونکان برقانیک برکشت حیالیدر .
قیاق - ۳ - غروشدر .

یونان

بهری ایچون ۲۰ یاده پوسته اجوق هم اولورور .

کتابک عمل فروغی سلایکده - سلایک کتیباه سیدر .
کتابک عمل فروغی سلایکده - سلایک کتیباه سیدر .
کتابک عمل فروغی سلایکده - سلایک کتیباه سیدر .
کتابک عمل فروغی سلایکده - سلایک کتیباه سیدر .

تکلیف کرده - چون دولت و سلطنت اسلامی ، بر عین آن
برگردد هر وقت که در وقت خود که در آنجا بودی .

۹ -

عربان و هندوستان و ایران و آسیای صغیره و مغرب
عربان (هندستان) و چین و آسیای صغیره و مغرب جنوبی
بزرگ و ایروان و خوزستان و کورستان و ایلام و کرمان
اوکنه کابل . برین طرف طرفه هم دگر دیوان مصره
کودقزی ؛ جنوبی ، عمان دگر ؛ غربی ، شام دگر
دیوان بحر احمر ؛ شمالی ، سوریه و عراق و عربستان
بهداد ولایت وارد .

یوسفه ، حضرت توحک نام اسمندگی او فغان
آریش ، (عرب) لیلی بوده شد .

عربان ، بو گونه قدر قوتیاتی محافظه ایش ، محیط
ایشان را داخله بقعه نسل قاریشده برامشاد ؛ بالکن
کرده کاری برزده اختلاط ناسل اهل عربانی یوسفشور .

عربستانک غرب طرف ، اند مسکن اولان قسیدر ؛
بزرگ شهر بولده بولور ؛ نساء علیه سده تیه ایلک
اول تاس اهلین بولسیدر . اورتمسی ، بلشمن باشه بولور .
حلقی ، کوچه اولاری بشار بولور قبائل و عشایردن بیارنور .

۱۰

برابر براترله رومالیک اودورده ، تاسیس ایشکری شوکت
وقدرت حاکمانه تصویره دهکجک درجه کوروشدر .
براتیله دهه قهرمانل دوری بوفولدی ایشکری مطلقه به
فدا ایلدک ، نام انسانیده . بر موجودیت ملیه کوروشدگری
زماندن اختیاری طایبم .
معلومدرکه یونانستان اورونک انصای جنوبیده آسمه
پارانی کلکده برابرم آله ایلک نهایت بولان ، یک خوش
وست خیاله یک ساعده بر فقهدهر .
اولفده (فوریت) برزخیله آریلان موده شبه جزیره -
سده اسپارطیلور ، برجهوریت ایلک پشادقاری کی ، مورنک
شانلرکی (آتیکی) باریم اطه سینه دهه ، آینه لیلر و تینیلر
واردی . بولور ، صرف کندی طایفه دهه ، مستقل پشادقاری
حاله خارچک بولطیف بلکه متوجه انظار حرسی کوروشه
برلشیره مشرک و طنزاتی مدافعه ایلدردی .
آته ؛ مالک مشرق مدینه تندر . ایلک فلسفه و مدنیت
کوتی اوردان دوغمشدر . شه سبز ، سوزقاطر ، آفلا -
طراز ، آریستور کی بر جوق حکمانک ظهور ایلدیمسی
ایچون طبیعت اقلیمک تأثیری واردی ؛ فقط بته شه سبزک
اداره حکومت اکثری ایلدک و ایلک تأثیر ایلدیندن .
جمهوریت ایشکری تک بیله تأمین ایشکری حریت وجدانیه
اک برنجی مؤثر تاق اولوق ایجاب ایلد . اسپارطیلور ، حرب
وضره قادر ، شد بولطیف آدمه اولدی حالده ، ایچرندمه

۱۱

ایله س . بولک ایچون چالیشق لازمه . لغت زحمتدر
اولانلر . ناسل صرفی استصال ایچون جان تلف ایشکده .
شده دهه یونستری اهلک ایچون قوت . عقل و فکرت
صرف ایلدیم . تریه وطنیه بره همت ایلدیم . چالیشق و ملکت
آیسی معرفت پارلق و ایلندر .

۱۲

ایله س . بولک ایچون چالیشق لازمه . لغت زحمتدر
اولانلر . ناسل صرفی استصال ایچون جان تلف ایشکده .
شده دهه یونستری اهلک ایچون قوت . عقل و فکرت
صرف ایلدیم . تریه وطنیه بره همت ایلدیم . چالیشق و ملکت
آیسی معرفت پارلق و ایلندر .

۱۳

ایله س . بولک ایچون چالیشق لازمه . لغت زحمتدر
اولانلر . ناسل صرفی استصال ایچون جان تلف ایشکده .
شده دهه یونستری اهلک ایچون قوت . عقل و فکرت
صرف ایلدیم . تریه وطنیه بره همت ایلدیم . چالیشق و ملکت
آیسی معرفت پارلق و ایلندر .

۱۴

ایله س . بولک ایچون چالیشق لازمه . لغت زحمتدر
اولانلر . ناسل صرفی استصال ایچون جان تلف ایشکده .
شده دهه یونستری اهلک ایچون قوت . عقل و فکرت
صرف ایلدیم . تریه وطنیه بره همت ایلدیم . چالیشق و ملکت
آیسی معرفت پارلق و ایلندر .

KAYNAKÇA

- Altuntaş, Salih, *Kâzım Nami Duru'nun Hayatı ve Eğitim Görüşleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi SBE., Ankara 2002.
- Baymur, Feriha, "Kâzım Nami Duru", *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, (ed. Hüsnü Ciritli-Bahir Sorguç), UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay., Ankara 1987, ss. 165-185.
- Çapa, Mesut, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2002, sayı: 29-30, ss. 39-55.
- Çoban, Mustafa, "Cumhuriyetin İlk Yılları Ahlak Algısı ve Eğitimi (Kâzım Nami'nin "Ahlaki Nasıl Telkin Etmeli" Kitabı Özelinde)", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, c. 12, sayı: 24, ss. 31-69.
- Dinçer, Fatma, *Kâzım Nami Duru, Hayatı, Eserleri ve Türkçe Öğretimine Katkıları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi SBE., Ankara 2007.
- Duru, Kâzım Nami, "Bir Otodidakt", *İlköğretim Dergisi*, 1942, 6/103, ss. 31-34.
- Duru, Kâzım Nami, "Bir Yıl Dönümü Münasebetiyle: Ziya Gökalp Hakkında", *Taha Toros Arşivi*, Dosya No: 36-Ziya Gökalp, 01.04.1956, <http://hdl.handle.net/11498/13277>, (02.09.2019).
- Duru, Kâzım Nami, "Dilimizi Öğretelim", *Yeni Kültür*, 1938, sayı: 26, ss.12-13.
- Duru, Kâzım Nami, "Dilimizi Öğretelim", *Yeni Kültür*, 1939, sayı: 31, ss. 21-23.
- Duru, Kâzım Nami, "Dilimizi Öğretelim", *Yeni Kültür*, 1931, sayı: 39, ss. 4-5.
- Duru, Kâzım Nami, "Pedagoji Önünde Gazi", (çev. Hayrûnisa Alp), *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2005, sayı: 8, ss. 125-150.
- Duru, Kâzım Nami, *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1958.
- Duru, Kâzım Nami, *Çocuk Bahçesi Rehberi*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1331/1915.
- Duru, Kâzım Nami, *En Büyüğümüz İçin*, Ulus Basımevi, Ankara 1936.
- Duru, Kâzım Nami, *Hatıralar, İttihat Terakki - Cumhuriyet Devri Makedonya Hatıraları*, Altınordu Yay., İstanbul 2017.
- Duru, Kâzım Nami, *Hayat Bilgisi Şiirleri*, Bir Yayınevi, İstanbul 1952.
- Duru, Kâzım Nami, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1957.
- Duru, Kâzım Nami, *Kemalist Rejimde Öğretim ve Eğitim*, Kanaat Kitapevi, İstanbul 1938.
- Duru, Kâzım Nami, *Muallimin Meslek Ahlakı*, Devlet Matbaası, İstanbul 1934.
- Duru, Kâzım Nami, *Okulda Kendi Kendini İdare* (Jean Piaget'ten çeviri), Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- Duru, Kâzım Nami, *Sosyolojinin Unsurları*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936.
- Duru, Kâzım Nami, *Terbiye-i Vataniyede İlk Adım*, Selanik, 1327/1909.
- Duru, Kâzım Nami, "Bizde Niçin Tarih Yazılmıyor?", *Genç Kalemler*, İstanbul 1327/1909.
- Duru, Kâzım Nami, *Terbiyevî Yazılar*, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1932.
- Duru, Kâzım Nami, *Türk Gramerine Yardımcı Kitap*, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1933.
- Duru, Kâzım Nami, *Türkçe Oku, Türkçe Yaz*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1925.
- Duru, Kâzım Nami, *Türkçeyi Nasıl Öğretmeli?*, (haz. Murat Özbay), Kül Sanat Yay., Ankara 2004.
- Duru, Kâzım Nami, *Yavruma Dışışerim*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1935.
- Duru, Kâzım Nami, *Ziya Gökalp*, İstanbul 2000.
- Erkek, Mehmet Salih, "Kâzım Nami Duru'nun Eğitime Bakışı ve Tarih Eğitimi Üzerine Görüşleri", *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi (28-30 Eylül 2005)*, Denizli, 2005, c. 2, ss. 255-261.
- Gurbetoğlu, Ali - Atlı, Sibel, "Kâzım Nami Duru'nun Okul Öncesi Eğitime Katkıları ve "Çocuk Bahçesi Rehberi" Adlı Eserinin İncelenmesi", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 2014, c. 15, sayı: 1, ss. 225-243.
- Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM V. Dönem (1935-1939)*, TBMM Yay., Ankara 2001, c. II.
- Manav, Nursel, "Mazuliyet Sandığının Kuruluşu ve Kuruluşuna Yol Açan Sebepler", *Türkiyat Mecmuası*, 2017, c. 27, sayı:1, ss. 215-224.
- Özbay, Murat, "Kâzım Nami Duru'nun Tiran ve Berat'taki Eğitim Hizmetleri", *Uluslararası Dil ve Edebiyat Sempozyumu: Türk ve Arnavut Kültüründe Ortak Yönler Bildiri Kitabı*, Tiran-Arnautluk, 2012, ss. 147-154.
- Özmen, Gengiz - Ünal, Fatma, "Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimcilerinden Kâzım Nami'ye Göre Ahlak Eğitimi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2017 c.25, sayı: 1, ss.129-146.
- Temizyürek, Fahri - Dinçer, Fatma, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde Önemli Bir İsim: Kâzım Nami Duru", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 2014, c.10, sayı:19, ss. 173-193.
- Yıldırım, Ali, "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri Ve Önemi", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 1999, c. 23, sayı: 112, ss. 7-17.
- Yüksel, İbrahim, "Kâzım Nami Duru'nun Türk Eğitimine Katkıları ve "Muallimin Meslek Ahlakı" Adlı Eserinin İncelenmesi", *Bilge Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2018, c. 2, sayı: 2, ss. 130-141.